

โรคติดต่ออุบัติใหม่

๑. โรคติดต่ออุบัติใหม่ เป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญ และอาจกลายเป็นสาธารณสุขภัยที่คุกคามต่อความมั่นคงของประเทศอย่างรุนแรง เนื่องจากสามารถก่อให้เกิดผลกระทบและความสูญเสียต่อสุขภาพชีวิตและเศรษฐกิจของประเทศได้มหาศาล ปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่มีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้น อาทิ การระบาดของไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ H1N1 2009 ซึ่งส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจทั่วโลก และหากประเทศไทยไม่มีการเตรียมพร้อมรับมือกับปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านสุขภาพ สังคมและเศรษฐกิจของประเทศอย่างรุนแรง

สถานการณ์และแนวโน้มโรคติดต่ออุบัติใหม่

๒. โรคติดต่ออุบัติใหม่ในคน องค์การอนามัยโลกได้ให้นิยามของโรคติดต่ออุบัติใหม่ หรือโรคติดต่ออุบัติใหม่ (Emerging Infectious Diseases) ว่าหมายถึง โรคติดต่อชนิดใหม่ๆ ที่มีรายงานผู้ป่วยเพิ่มขึ้นในระยะ ๒๐ ปีที่ผ่านมา รวมไปถึงโรคที่เกิดขึ้นใหม่ในพื้นที่ใดที่หนึ่ง หรือโรคที่เพิ่งจะแพร่ระบาดเข้าไปสู่อีกพื้นที่หนึ่ง และยังรวมถึงโรคติดต่อที่เคยควบคุมได้ด้วยยาปฏิชีวนะแต่เกิดการดื้อยา ตัวอย่างโรคติดต่ออุบัติใหม่ ได้แก่ ไข้หวัดนก H5N1 ซาร์ส วัณโรคดื้อยา และไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ H1N1 2009 องค์การอนามัยโลก ได้จัดกลุ่มโรคติดต่ออุบัติใหม่ไว้ ๕ กลุ่มด้วยกัน คือ

- (๑) โรคติดต่อที่เกิดจากเชื้อใหม่ (New infectious diseases) เช่น โรคซาร์ส ไข้หวัดนก ไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ H1N1 2009 ไข้สมองอักเสบนิปาห์ไวรัส
- (๒) โรคติดต่อที่พบในพื้นที่ใหม่ (New geographical areas) เป็นโรคที่มาจากประเทศหนึ่งไปอีกประเทศหนึ่ง หรือข้ามทวีป เช่น โรคเวสต์ไนล์ไวรัส
- (๓) โรคติดต่ออุบัติซ้ำ (Re-emerging infectious diseases) คือโรคติดต่อที่เคยระบาดในอดีตและสงบไปนานแล้วแต่กลับมาระบาดอีก เช่น ไข้ชิคุนกุนยา
- (๔) เชื้อโรคดื้อยา (Antimicrobial resistant organism) เช่น วัณโรคดื้อยา
- (๕) อาวุธชีวภาพ (Deliberate use of bio-weapons) โดยการใช้เชื้อโรคหลายชนิดผลิตเป็นอาวุธ เช่น เชื้อแอนแทรกซ์ ไซทรพิษ

๓. โรคติดต่ออุบัติใหม่จากสัตว์ป่าสู่คน

๓.๑ ในสามทศวรรษที่ผ่านมา โรคติดต่ออุบัติใหม่ที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่ ร้อยละ ๗๕ เป็นโรคติดต่อจากสัตว์สู่คน โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ป่า ไม่ว่าจะเป็นโรคไข้หวัดนกที่มีความเกี่ยวข้องกับนกอพยพและนกป่าตามธรรมชาติ และโรคซาร์สที่มาจากชะมด

๓.๒ ปัจจุบันทั่วโลก ให้ความสนใจในเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของ คน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม ในการจัดการเชิงสุขภาพที่เรียกว่า สุขภาพของสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ (Ecological Health) ซึ่งประกอบด้วย ความสัมพันธ์ของสุขภาพของระบบนิเวศ (Ecosystem Health) สุขภาพของมนุษย์ (Human Health) และสุขภาพของสัตว์ (Animal Health) เป็นการจัดการเชิงบูรณาการเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของการเกิดโรคในคน การเกิดโรคในสัตว์ และการเปลี่ยนแปลงสภาพสิ่งแวดล้อม ที่สามารถใช้อธิบายการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรคอุบัติใหม่ได้อย่างดี ตัวอย่างเช่น การเผาทำลายพื้นที่ป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่กสิกรรมอันเนื่องมาจากความต้องการเชิงเศรษฐกิจ ได้ส่งผลกระทบต่อที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า ทำให้สัตว์เลี้ยงและสัตว์ป่าที่มีเชื้อโรคอาศัย

อยู่ได้แพร่โรคสู่กันมากขึ้น และส่งต่อมายังมนุษย์ ทำให้มีโอกาสเกิดโรคติดต่ออุบัติใหม่เพิ่มขึ้น และการเปลี่ยนแปลงสภาวะแวดล้อมของโลกก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากรและย้ายถิ่นฐานของสัตว์พาหะเนื่องจากการค้าสัตว์ระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการนำเชื้อโรคชนิดใหม่เข้ามาในพื้นที่

๔. โรคติดต่ออุบัติใหม่จากสัตว์เลี้ยงสู่คน

๔.๑ นอกจากสัตว์ป่าแล้ว ยังมีโรคติดต่ออุบัติใหม่ในสัตว์เลี้ยงที่ติดต่อสู่คน ทั้งสัตว์เลี้ยงเพื่อการบริโภคและสัตว์เลี้ยงเป็นเพื่อน เช่น การตรวจพบโรควัวบ้า (Bovine Spongiform Encephalopathy) ในวัวเลี้ยงที่ประเทศอังกฤษ ปีพ.ศ.๒๕๒๙ โดยพบโปรตีน prion ซึ่งเป็นสาเหตุของการเกิดโรคสมองเสื่อมในคน (Variant Creutzfeldt-Jacob) สาเหตุของโรคเกิดจากการนำเอาเนื้อและอวัยวะของสัตว์ที่กินมาใช้ทำอาหารเลี้ยงวัว ต่อมาปีพ.ศ.๒๕๔๒ พบโรคไขสมองอักเสบนิปาห์เป็นครั้งแรกในสุกรที่ประเทศมาเลเซีย โดยมีค้างคาวกินผลไม้เป็นสัตว์พาหะ การระบาดต่อมายังคนได้ก่อให้เกิดความสูญเสียต่อชีวิตประชาชน อุตสาหกรรมปศุสัตว์ เศรษฐกิจและสังคมอย่างรุนแรง คิดเป็นมูลค่าความสูญเสียทางเศรษฐกิจมหาศาล ส่วนในประเทศไทยมีการระบาดครั้งแรกของโรคไขหวัดนก H1N1 จากสัตว์ปีกเลี้ยงในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๔๗ ถึงสิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๙ มีรายงานผู้ป่วย ๒๕ ราย และในจำนวนนี้เสียชีวิต ๑๗ ราย

๔.๒ สืบเนื่องจากปัญหาการระบาดของโรคไขหวัดนก ทำให้ประเทศต่างๆ และองค์กรระหว่างประเทศ ได้แก่ องค์การอนามัยโลก (WHO) องค์การโรคระบาดสัตว์ระหว่างประเทศ (OIE) และองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ร่วมกันกำหนดแนวทางใหม่ ในการจัดการกับโรคไขหวัดนก และโรคติดต่ออุบัติใหม่อื่นๆ โดยเน้นความสำคัญของการพัฒนาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่ให้บริการด้านสุขภาพสัตว์และสุขภาพมนุษย์ ภายใต้หลักการที่ว่า One World One Health ในการประชุมรัฐมนตรีระหว่างประเทศที่กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๐

๕. การเฝ้าระวังบูรณาการในคนและในสัตว์

๕.๑ เครือข่ายการเฝ้าระวังโรคในคนและในสัตว์

๕.๑.๑ ในการเฝ้าระวังโรคติดต่ออุบัติใหม่ให้เกิดประสิทธิภาพ สามารถตรวจพบการระบาดของโรคได้อย่างรวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกภาคส่วนเพื่อจัดการให้เกิดระบบการเฝ้าระวังบูรณาการในคนและในสัตว์ โดยอาศัยระบบการเฝ้าระวังทางระบาดวิทยาที่มีอยู่เป็นฐาน ในการต่อยอดการเฝ้าระวังโรคติดต่ออุบัติใหม่ รวมทั้งการจัดตั้งศูนย์ระดับชาติเพื่อประสานงานเฝ้าระวังโรคติดต่ออุบัติใหม่ร่วมกับเครือข่าย เช่น เครือข่ายห้องปฏิบัติการต่างๆ และหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความทันเวลาและความไวในการตรวจจับสิ่งผิดปกติ ดังนั้น การประสานงานระหว่างเครือข่ายห้องปฏิบัติการ กับหน่วยงานบริการรักษาพยาบาลที่พบการป่วยและเสียชีวิตที่ไม่ทราบสาเหตุ เพื่อเริ่มต้นการสอบสวนและเก็บตัวอย่างสิ่งส่งตรวจหาสาเหตุการป่วย และการเสียชีวิตที่มีประสิทธิภาพและรวดเร็ว จำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง

๕.๑.๒ กรมปศุสัตว์รับผิดชอบการเฝ้าระวังโรคในสัตว์เลี้ยงและปศุสัตว์ ซึ่งรวมถึงโรคสัตว์อุบัติใหม่ที่สามารถติดต่อระหว่างสัตว์และคน ทั้งการเฝ้าระวังเชิงรับ โดยการรับข้อมูลการเกิดโรคจากเครือข่ายทั้งจากภาคราชการ เช่น หน่วยงานกรมปศุสัตว์ กระทรวงสาธารณสุข กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครปศุสัตว์ และภาคเอกชน เช่น ฟาร์มเอกชน มีการเฝ้าระวังทางอาการเชิงรุก เช่น การบูรณาการเฝ้าระวังโรคไขหวัดนก

๕.๑.๓ ในส่วนของกระทรวงสาธารณสุขมีการดำเนินงานเฝ้าระวังโรคในสถานพยาบาลเครือข่ายทั้งรัฐและเอกชน ภายใต้การสนับสนุนการตรวจทางห้องปฏิบัติการเครือข่ายโรคติดต่ออุบัติใหม่

๕.๑.๔ เนื่องจากข้อจำกัดในด้านกำลังคน และทรัพยากรของหน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านการเฝ้าระวังในสัตว์ และโรคติดต่ออุบัติใหม่ต่างๆ ที่มีมากมายซึ่งยากต่อการเฝ้าระวังหากดำเนินการโดยหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ดังนั้น การเฝ้าระวังทางอากาศแบบบูรณาการระหว่างหน่วยงานมีความสำคัญอย่างมากในการป้องกันการระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่สามารถติดต่อระหว่างสัตว์และคนได้ ซึ่งการเฝ้าระวังโรคแบบบูรณาการสามารถทำได้โดยการสร้างความเข้มแข็งให้อาสาสมัครสาธารณสุข ในการเฝ้าระวังโรคสัตว์ทางอากาศในชุมชน และสร้างระบบการส่งต่อข้อมูลระหว่างหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพและถูกต้องเที่ยงตรง ทันต่อเวลา โดยคำนึงถึงความมั่นคงด้านสุขภาพเป็นเป็นหลักสำคัญ

๕.๒ เครือข่ายห้องปฏิบัติการ

๕.๒.๑ เมื่อเกิดการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ จำเป็นต้องมีการวินิจฉัยยืนยันถึงสาเหตุของโรคเป็นอันดับแรก โดยอาศัยห้องปฏิบัติการที่มีศักยภาพในการตรวจวิเคราะห์เชื้อโรค และสารก่อโรคอื่น ๆ มีระบบการส่งตรวจยืนยันที่ห้องปฏิบัติการของเครือข่ายภายในหรือต่างประเทศ

๕.๒.๒ เนื่องจากวัตถุประสงค์และประสิทธิภาพของระบบเฝ้าระวัง และธรรมชาติของการเกิดโรคบางชนิดที่แตกต่างกันในคนและในสัตว์ ทำให้ตรวจพบโรคในมนุษย์ก่อนการตรวจพบโรคในสัตว์ หรือในบางกรณีมีการตรวจพบโรคในสัตว์แต่ไม่ได้ตระหนักว่าโรคนั้นอาจจะติดต่อถึงคนได้โดยเฉพาะโรคอุบัติใหม่ที่สามารถติดต่อถึงคนได้ ดังนั้นจะเห็นว่าการสอบสวนหาสาเหตุของโรคไม่สามารถหลีกเลี่ยงการวินิจฉัยร่วมกันระหว่างปัญหาที่เกิดขึ้นในคนและสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสัตว์ป่าที่มักเป็นแหล่งรังของโรคที่สามารถติดต่อถึงคนได้หลายชนิด จึงมีความจำเป็นต้องมีการเชื่อมโยงข้อมูลห้องปฏิบัติการต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งในคนและสัตว์ให้เป็นเครือข่ายเดียวกัน เพื่อทำการประเมินและวิเคราะห์ถึงโอกาสที่จะมีการกระจายของเชื้อ และประเมินความสามารถและโอกาสของเชื้อโรคในการที่จะเกิดการติดเชื้อข้าม สายพันธุ์ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการป้องกันการระบาดครั้งใหม่ หรือระบาดซ้ำ โดยผ่านศูนย์ประสานการเฝ้าระวังโรคติดต่ออุบัติใหม่ที่ได้รับการมอบหมายภารกิจและมีบทบาทหน้าที่ชัดเจน

๖. ความร่วมมือและการเตรียมความพร้อมในการป้องกันและควบคุมการระบาดจากสัตว์สู่คนและระบาดต่อเนื่องในคน ทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และนานาชาติ

๖.๑ การเตรียมความพร้อมด้านการเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมโรค

๖.๑.๑ ยุทธศาสตร์ป้องกันควบคุมการระบาดจากสัตว์สู่คนและระบาดต่อเนื่องในคน เน้นการพัฒนาความร่วมมือในการเฝ้าระวัง ป้องกัน และควบคุมโรคในทุกๆระดับ โดยอาศัยความร่วมมือของทุกกระทรวงที่เกี่ยวข้อง ตัวอย่างเช่น แผนยุทธศาสตร์แก้ไขปัญหาโรคไข้หวัดนก พ.ศ.๒๕๔๘ - ๒๕๕๐ และแผนยุทธศาสตร์ ป้องกัน แก้ไขและเตรียมพร้อมรับมือปัญหาโรคไข้หวัดนกและการระบาดใหญ่ของโรคไข้หวัดใหญ่ พ.ศ.๒๕๕๑ - ๒๕๕๓ กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงมหาดไทย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแผนการบูรณาการระหว่างหน่วยงานและกระทรวงต่างๆ การเตรียมความพร้อมควรดำเนินการร่วมกับการพัฒนาและส่งเสริมบทบาทของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน ในการร่วมเฝ้าระวังการป่วยด้วยโรคที่เกิดขึ้นผิดปกติในพื้นที่ เผยแพร่ความรู้เรื่องโรค การป้องกันตนเองและหลีกเลี่ยงความเสี่ยง ตลอดจนสถานการณ์การระบาดให้แก่ประชาชนทุกหลังคาเรือนได้รับทราบและเกิดความตระหนักรู้อย่างต่อเนื่อง รมรณรงค์ส่งเสริมพฤติกรรมอนามัยในการป้องกันโรคติดต่อ โดยเฉพาะการล้างมือและการใช้หน้ากากอนามัย ในกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ โรงพยาบาล โรงเรียน และสถานที่ทำงาน นอกจากนี้ยังเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ประกอบการและภาคธุรกิจอื่น ๆ ในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันอย่างเป็นรูปธรรม

๖.๒ การเตรียมความพร้อมด้านการรักษา

๖.๒.๑ ในการเตรียมความพร้อมด้านการรักษา หน่วยงานที่รับผิดชอบ ต้องทำการวิเคราะห์ คาดคะเนสถานการณ์การระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ต่างๆที่เป็นไปได้ และทำการสำรอง ยา และเวชภัณฑ์ที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกรณี หรือสร้างฐานข้อมูลของยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็นต้องใช้ในสถานการณ์ที่เกิดการระบาดของโรคอุบัติใหม่ เพื่อให้สามารถดึงข้อมูลออกมาใช้ได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การตั้งคณะทำงานซึ่งประกอบด้วยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญทางคลินิก และแพทย์ทหารที่มีความชำนาญด้านอาวุธทำลายล้างสูงและอาวุธชีวภาพ เพื่อให้คำแนะนำในกรณีที่เกิดโรคติดต่ออุบัติใหม่ที่ไม่ทราบมาก่อนว่าควรให้การดูแลรักษาผู้ป่วยอย่างไร

๖.๒.๒ นอกจากนี้ จำเป็นที่ประเทศไทยต้องสร้างกลไกที่ช่วยทำให้แน่ใจได้ว่าการเข้าถึงยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็น จะเป็นไปอย่างทั่วถึงและยุติธรรมในหมู่ประชาชน เพื่อป้องกันการขาดแคลนยาและเวชภัณฑ์ที่จำเป็นในการรักษาโรคติดต่ออุบัติใหม่ที่มีความรุนแรงสูง รวมทั้งต้องสร้างกลไกการติดตามการใช้ยาโรค โดยเฉพาะในภาคเอกชน เพื่อให้เกิดการใช้ยาที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพสูงสุด และไม่มี การใช้ยาที่ขาดแคลนอย่างเกินความจำเป็น ซึ่งในระยะยาว จำเป็นต้องส่งเสริมการสร้างและพัฒนา ศักยภาพของประเทศในการสังเคราะห์และผลิตยาเพื่อการรักษาโรคติดต่ออุบัติใหม่ ที่เป็นพื้นฐานสำคัญ

๖.๓ กลไกความร่วมมือในการเตรียมพร้อมเพื่อเฝ้าระวัง ป้องกันและควบคุมการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๖.๓.๑ การสร้างกลไกความร่วมมือการเฝ้าระวังปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ ต้องอาศัยการทำงานร่วมกันระหว่างหลายสหสาขาวิชา เพื่อจัดตั้งเครือข่ายสนับสนุนระหว่างหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุมโรคทั้งในคนและสัตว์ อันจะเกื้อประโยชน์กับงานทางด้านการเฝ้าระวังทั้งในภาคสนามและห้องปฏิบัติการ โดยมีเป้าหมายหลัก เพื่อสืบหาสาเหตุการเกิดโรค รวมถึงการควบคุมการแพร่กระจายโรคอย่างทั่วถึง ซึ่งต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญทางด้านสาขาวิชาต่างๆ ในการที่จะเป็นฟันเฟืองหลักเพื่อช่วยขับเคลื่อนงานดังกล่าวให้ดำเนินไปได้ดียิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นบุคลากรทางด้านการแพทย์ เจ้าหน้าที่ด้านควบคุมโรค สัตวแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ทางห้องปฏิบัติการ นักชีววิทยา รวมทั้งนักนิเวศวิทยาที่ทำงานในพื้นที่ธรรมชาติ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือภาคประชาชน โดยให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คนในชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ด้วยการผนวกองค์ความรู้ภูมิปัญญาชาวบ้าน ในการดำเนินมาตรการป้องกันและควบคุมโรคอย่างต่อเนื่องและจริงจัง อีกทั้งจัดสร้างระบบฐานข้อมูลงานศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนายาและวัคซีน ข้อมูลเชิงระบาดวิทยา ข้อมูลระดับภูมิคุ้มกันของผู้ป่วย เพื่อให้เกิดกลไกการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังต้องสนับสนุนการฝึกอบรมให้กับแพทย์ สัตวแพทย์และบุคลากรสาธารณสุขเพื่อให้มีความรู้ความสามารถเท่าทันกับสถานการณ์โรคในปัจจุบัน และเข้าใจแนวทางการรายงานผู้ป่วยสงสัยโรคติดต่ออุบัติใหม่

๖.๔ ความร่วมมือวิจัย การจัดการความรู้ และการจัดทำฐานข้อมูลโรคติดต่ออุบัติใหม่

๖.๔.๑ การเผชิญกับสถานการณ์โรคติดต่ออุบัติใหม่เป็นเรื่องยากลำบาก อันเนื่องมาจากธรรมชาติ ของโรคที่มักเป็นเรื่องใหม่ อีกทั้งยังไม่อาจกำหนดได้ว่าจะเกิดขึ้นเมื่อใด และที่ไหน การที่จะจัดการสถานการณ์เมื่อเกิดโรคติดต่ออุบัติใหม่ขึ้นในสังคมได้อย่างเหมาะสม จำเป็นต้องดำเนินการอยู่บนฐานความรู้ที่เกิดจากการวิจัยเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจในโรคติดต่อ ระบบกลไกในการรับมือ บทบาทและการประสานงานระหว่างองค์กรที่เกี่ยวข้อง พฤติกรรมของประชาชนในภาวะวิกฤติ หัวข้อการวิจัยครอบคลุมประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น วิทยาศาสตร์การแพทย์ สัตว์ สิ่งแวดล้อม นิเวศวิทยา การสื่อสารสังคม และเศรษฐกิจ มีการบูรณาการความรู้โดยมีการสร้างเครือข่ายผู้สร้างความรู้ พัฒนาความร่วมมือ

ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหน่วยปฏิบัติการ และสถาบันการศึกษา ร่วมกันวิเคราะห์และวางแผนการสร้างความรู้ ที่มีเป้าหมายเพื่อประโยชน์ในการคาดการณ์ และเตรียมการรองรับสถานการณ์โรคติดต่ออุบัติใหม่ในอนาคตที่เป็นรูปธรรมและมีประสิทธิภาพ

๖.๔.๒ สร้างระบบการจัดการความรู้ ให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เกิดการถ่ายทอด ขยาย และต่อยอดความรู้ ระหว่างเครือข่ายผู้สร้างความรู้ จัดทำฐานข้อมูลที่เป็นต่อกรวางแผนและการดำเนินการป้องกันควบคุมโรค มีการสร้างระบบการให้บริการความรู้ ที่มีเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นกลไกสนับสนุน

๗. การสื่อสารสาธารณะ

๗.๑ การสื่อสารสาธารณะ ถือเป็นแนวคิดที่มุ่งใช้องค์ความรู้เป็นเครื่องมือในการสื่อสารขับเคลื่อนสังคมไปสู่การเปลี่ยนแปลง ผลของการสื่อสารสาธารณะก่อให้เกิดพลังขับเคลื่อนไปกระตุ้น สร้างความตระหนักให้เกิดการมีส่วนร่วมในทุกกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่เน้นเรื่องความรู้และส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อสร้างโอกาสให้ประชาชน ชุมชน มีส่วนร่วมพัฒนาความคิดกิจกรรมที่สร้างสรรค์และเป็นส่วนหนึ่งในการร่วมแก้ปัญหา เช่น การสร้างนักสื่อสารสุขภาพไว้ในชุมชนเพื่อสื่อสารสร้างเสริมสุขภาพและป้องกันโรคเฉพาะถิ่น การรณรงค์ การจัดเวทีชุมชน รวมทั้งการใช้สื่อสมัยใหม่เจาะจงในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ ภายใต้เป้าหมายและกระบวนการสื่อสารที่ต้องออกแบบเฉพาะในแต่ละประเด็นให้เหมาะสมกับสถานการณ์

๗.๒ การให้ข้อมูลข่าวสารและความรู้โรคติดต่ออุบัติใหม่ เพื่อให้เกิดการเฝ้าระวังและการป้องกันการเกิดโรคแก่สาธารณะทั้งประชาชนทั่วไปและประชาชนกลุ่มเสี่ยง ตลอดจนจนถึงผู้ประกอบการวิชาชีพต่างๆที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องเป็นสารที่มีความถูกต้อง ชัดเจน และทันต่อเหตุการณ์ สามารถส่งผ่านสื่อมวลชนทั้งในระดับชาติและชุมชน และระหว่างบุคคล โดยมีการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และมีหน่วยงานหลักทำหน้าที่รับผิดชอบในการสื่อสารข้อมูลและความรู้สู่สาธารณะอย่างเหมาะสมและทันเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาวะวิกฤติเมื่อเกิดการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่

๗.๓ กระบวนการสื่อสารสาธารณะ จะเข้ามาเสริมหน่วยงานในสังกัดกระทรวงสาธารณสุขและหน่วยงานที่เป็นภาคีเครือข่ายเกี่ยวข้องกับการควบคุมป้องกันโรคติดต่ออุบัติใหม่ และทำหน้าที่เป็นต้นทางการสื่อสารข้อมูลไปสู่สังคมผ่านช่องทางสื่อมวลชนต่างๆ ให้เท่าทันต่อเหตุการณ์ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและบ่อยครั้ง เพื่อให้เกิดการเฝ้าระวังและการป้องกันการเกิดโรคแก่สาธารณะทั้งประชาชนทั่วไปและประชาชนกลุ่มเสี่ยงอย่างรวดเร็วและเข้าใจได้ง่าย รวมทั้งการสื่อสารถึงผู้ประกอบการวิชาชีพต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ให้รับมือกับปัญหาได้ถูกต้องและมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกระบวนการสื่อสารนั้นต้องระวังไม่ให้เกิดความตระหนก ตกตื่น จนเกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

๘. ปัญหาอุปสรรคในการรับมือกับโรคติดต่ออุบัติใหม่

๘.๑ โรคติดต่ออุบัติใหม่ เป็นปัญหาสาธารณสุขและสาธารณสุขภัยที่คุกคามความมั่นคงของประเทศ และมีแนวโน้มทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น การรับมือกับโรคติดต่ออุบัติใหม่เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและปัญหาอุปสรรคมากกว่าโรคติดต่อทั่วไป เนื่องจากมีความจำเพาะหลายประการ เช่น ธรรมชาติของโรคติดต่ออุบัติใหม่ ที่มักไม่สามารถคาดการณ์ขนาดปัญหาและช่วงเวลาเกิดโรคได้ ส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมและประสิทธิภาพในการรับมือ นอกจากนี้ ความรู้และข้อมูลข่าวสารของปัญหามักจะยังไม่ชัดเจนในระยะต้น จึงทำให้เกิดความตื่นตระหนกในหมู่ประชาชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้องได้ง่าย อย่างไรก็ตามการจัดการปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ที่มีประสิทธิภาพต้องยึดหลักการความโปร่งใสของข้อมูลและให้ความสำคัญต่อสุขภาพประชาชนเป็นที่ตั้ง เหนือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

๘.๒ การบริหารจัดการปัญหาภัยขาดการบูรณาการและความร่วมมือจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ จำเป็นที่ต้องมีศูนย์ระดับชาติเพื่อจัดการโรคติดต่ออุบัติใหม่ และจัดทำแผนยุทธศาสตร์เพื่อการบริหารจัดการโรคติดต่ออุบัติใหม่แบบบูรณาการ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อให้การเฝ้าระวัง ป้องกันควบคุม รักษา และรับมือกับปัญหาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสื่อสารสาธารณะในเรื่องโรคติดต่ออุบัติใหม่ยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์ในระดับชาติที่ชัดเจน

๘.๓ กฎหมายที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการบริหารจัดการปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ อยู่ภายใต้การดูแลของหน่วยงานต่างกระทรวง (สมัชชาสุขภาพ ๒/หลัก ๒/ผนวก ๑) อาทิเช่น พระราชบัญญัติป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ.๒๕๕๐ ให้อำนาจผู้ว่าราชการจังหวัดประกาศสาธารณภัยในพื้นที่โดยรวมถึงโรคระบาด พระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ.๒๕๒๓ ให้อำนาจกระทรวงสาธารณสุขออกประกาศกระทรวงเรื่องรายชื่อโรคติดต่อ โรคติดต่ออันตราย และโรคติดต่อที่ต้องเฝ้าระวัง ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการควบคุมโรคติดต่ออุบัติใหม่ อย่างไรก็ตามมีบางข้อกฎหมายที่ไม่ทันสมัยและเป็นอุปสรรค ดังนั้น จึงควรมีการทบทวนปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติมเพื่อสนับสนุนการจัดการโรคติดต่ออุบัติใหม่ให้มีประสิทธิภาพ

๘.๔ การพัฒนาขีดความสามารถของห้องปฏิบัติการภายในประเทศ เช่น กรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์การแพทย์ทหาร มหาวิทยาลัย และสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งการเพิ่มศักยภาพของนักวิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ทำงานในห้องปฏิบัติการ เพื่อช่วยให้สามารถตรวจวินิจฉัย เชื้อก่อโรคได้รวดเร็วมีความจำเป็นเร่งด่วน รวมทั้งการจัดตั้งหน่วยงานกลางในการประสานข้อมูลทางห้องปฏิบัติการเพื่อการเฝ้าระวังโรค

๘.๕ นอกจากนี้ ข้อจำกัดเรื่องทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร การบริหารจัดการในภาวะวิกฤติ และนโยบายระดับต่างๆ ในเรื่องบทบาทหน้าที่รับผิดชอบในขณะเกิดการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ ซึ่งปัญหาส่วนหนึ่งมีผลมาจากการแย่งบทบาทในการแก้ปัญหาของผู้บริหารและนักการเมือง ทำให้ขาดเอกภาพในการทำงานในทิศทางเดียวกัน ความเข้าใจในความสำคัญของปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงบประมาณ และกระทรวงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๘.๖ การสื่อสารความรู้และข้อมูลไปสู่ประชาชนในวงกว้างเป็นสิ่งจำเป็นต่อการจัดการปัญหาโรคติดต่ออุบัติใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการสื่อสารสาธารณะ ที่ต้องยกระดับความสำคัญ ซึ่งปัจจุบันแนวทางการดำเนินงานเรื่องการสื่อสารสาธารณะ สำหรับโรคติดต่ออุบัติใหม่ ยังไม่มีแผนยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนรองรับ ซึ่งการสื่อสารสาธารณะจำเป็นต้องมีการกำหนดแผนงานและผู้รับผิดชอบ รวมทั้งข้อมูลข่าวสารและกลวิธีในการส่งสารไปยังสาธารณะไว้วางหน้า และดำเนินได้ในทันทีที่มีโรคติดต่ออุบัติใหม่เกิดขึ้นในประเทศไทย ภายใต้ความร่วมมือของทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร เพื่อร่วมกันสร้างจิตสำนึกและรับผิดชอบต่อสังคมในหมู่ประชาชนเมื่อเกิดการระบาดของโรคติดต่ออุบัติใหม่ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการป้องกันการแพร่ระบาดในวงกว้าง ความสำเร็จในการปฏิบัติตามมาตรการป้องกันควบคุมโรคที่แนะนำ ต้องอาศัยการสร้าง ความเชื่อถือและเชื่อมั่นให้กับประชาชน

ประเด็นพิจารณาของสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ

ขอให้สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ พิจารณาเอกสาร สมัชชาสุขภาพ ๒ / ร่างมติ ๒